

Lappeenranta – itä-suomalainen kaupunki suuriruhtinaskunnassa

Anu Talka ja Pia Puntanen: Linnoitus ja kaupunki. Lappeenrannan historia 1812–1917. Lappeenrannan kaupunki 2005. 620 s.

■ Kaupunkihistoriat ja -historiikit ovat osa kampanjoita, joilla kaupungit pyrkivät säilyttämään ja kohentamaan asemiaan keskinäisessä kilpailussaan. Määrittelemällä uudelleen kaupungin paikkaa menneisyydessä ja nykyisyydessä ja avaamalla siihen tuoreita näkökulmia historiateokset voivat parantaa asukkaiden mielikuvia omasta kaupungistaan ja kohentaa kaupungin imagoa ulkopuolisten silmissä. Kaupunkien välisen kilpailun tullessa viime aikoina yhä avoimemmaksi kaupunkihistorioihinkin on panostettu paljon. Kirjoittajiksi on valittu asiantuntevia historioitsijoita ja tavoitteet on usein asetettu korkeammalle kuin aikaisemmin. Tuloksena on huolelliseen tutkimukseen perustuvia, runsaasti kuvitettuja, laajoja tietopaketteja.

Linnoitus ja kaupunki. Lappeenrannan historia 1812–1917, jonka kirjoittamisesta tehtiin päätös vuonna 1999 Lappeenrannan täyttäessä 350 vuotta, kuuluu näihin monella

tapaa ansiokkaisiin kaupunkihistorioihin. Seikkaperäisen tutkimuksen ja laajan tutkimuskirjallisuuden perustalta Anu Talka ja Pia Puntanen piirtävät monipuolisen ja hyvin konkreettisen kuvan autonomian ajan Lappeenrannasta. Kirjassa Lappeenranta kehittyy noin 350 asukkaan pahaisesta linnoituskaupungista 3 700 asukkaan vireäksi keskukseksi, jonka rajojen ulkopuolella levittäytyvät tuhansia ihmisiä asuttavat esikaupungit. Kaupan, käsityön ja pienimuotoisen maatalouden varassa eläneessä kaupungissa innostutaan perustamaan ensin manufaktuureja ja myöhemmin 1800-luvun lopulla teollisuuslaitoksia. Pormestarin ja muutaman raatimiehen käsiin paljolti keskittynyt kaupungin hallinto ja päätöksenteko laajenevat suuremmiksi koneistoiksi ja avoimemmiksi foorumeiksi, ja hierarkkinen, alamaisiaan holhoava kirkko laskeutuu sekin lähemmäksi kaupunkilaisia.

Esipuheessaan Talka ja Puntanen määrittelevät työnsä paikallishistoriaksi ja pohtivat lyhyesti tämän historian alan merkitystä ja tehtäviä. Ensimmäisessä paikallishistoria on heidän mielestään ”kertomus paikkakunnan vaiheista, yhteisön synnystä ja kehityksestä”, ja he toivovat teoksensa luki-joiksi Lappeenrannan asukkaita ja erityisesti koululaisia ja kaupungin hallinnossa työskenteleviä. Vaikka tekijät suunntaavat kirjansa ensisijaisesti paikalliselle yleisölle, he haluavat myös osallistua laajempaan tieteelliseen keskusteluun ja erityisesti keskusteluun Itä-Suomen vaiheista ja sen erityis-

piirteistä osana Suomen suuriruhtinaskuntaa.

Tasapainottelu kahden tavoitteen välillä onnistuu laajassa teoksessa yleensä hyvin. Uuden teeman käsittely aloitetaan usein pohtimalla lyhyesti Suomen kaupungistumis-, teollistumis- tai modernisoitumiskehitystä, ja tätä taustaa vasten selvitetään Lappeenrannan vaihteita. Tekstin edetessä paikkakunnan tapahtumista noustaankin usein takaisin ylemmälle tasolle pohtimaan yleisempiä kehityslinjoja. Esimerkiksi ensimmäisessä jaksossa, jossa Anu Talka analysoi Lappeenrannan laajenemista ja kaavoitusta, hän asettaa kaupungin kehityksen vakuuttavasti laajempaan kontekstiin. Erot Itä-Suomen (Vanhan Suomen) linnoituskaupunkien ja muun Suomen kaupunkien välillä tulevat havainnollisesti ja kiinnostavasti esiin. Muun Suomen tiiviiden ja tarkasti suunniteltujen kaupunkien rinnalla Lappeenranta on kuin rykelmä asutusaarekkeitä, joiden rakentamista eivät ohjanneet niinkään ylevät periaatteet ja ihanteet kuin kiire löytää nopeita ratkaisuja. Joissakin muissa kirjan osioissa samanlaista tasapainoa yleisen kehityksen ja yksityiskohtien välillä ei ole onnistuttu luomaan. Pääpaino jää liikaa paikallisten asioiden tai henkilöiden luettelomaiseen esittämiseen, ja liian vähän huomiota annetaan laajemmalle kontekstille. Esimerkiksi käsiteltäessä liikenneolojen kehitystä ylemmälle tasolle ei nousta riittävän usein. Lappeenrannan seutua huonosti tunteva lukija eksyy kaupunkiin johtavilla maanteilla ja vesiteillä, eikä enää näe metsää puilta.

Omille tutkimustuloksilleen Talka ja Puntanen ovat hake- neet laajempaa kontekstia sekä paikallishistoriallisesta tutki- muksesta että talous- ja sosiaa- lihistoriasta. Kirjassa esitellään paljon muiden tutkijoiden tu- loksia, täydennetään niitä omilla tuloksilla tai – joissakin tapauksissa – haastetaan aikai- semmat tutkimukset. Keskus- teluun tuo lisäväriä se, että Talkalla ja Puntasella on ollut käytettävissään uusia lähteitä. Heidän tutkimus- ja kirjoitus- prosessinsa aikana Viipurin entisen maakunta-arkiston ti- loista löytyi kadonneeksi luul- tu Lappeenrannan maistraatin arkisto. Tämän aineiston avul- la on ollut mahdollista selvit- tää aikaisempaa tarkemmin paitsi maistraatin toimia Lap- peenrannan kehittämiseksi myös kaupungissa toimineiden yritysten ja yhdistysten vaihei- ta.

Linnoitus ja kaupunki -teos jakaa monet viimeaikaisten kaupunkihistorioiden vahvuudet mutta myös joitakin niiden heikkouksia. Kun yrityshisto- rioita usein kritisoidaan tilaa- jan etujen ja näkökulmien liial- lisesta ymmärtämisestä, monia tilaustyönä tehtyjä kaupunki- historioita voisi puolestaan kritisoida siitä, että tilaaja saa niissä monesti kohtuuttoman vähän ymmärrystä osakseen. Kaupunki virkamiehineen, luottamushenkilöineen ja ve- ronmaksajineen latistuu usein tylsäksi byrokratiaksi, joka vastaa siitä, että köyhät saa- daan ruokittua ja kadut lakais- tua. Visionääriset ja innovatii- viset kaupungin kehittäjät, jotka ajavat paikkakunnan tai seudun kehitykselle tärkeitä hankkeita (esim. liikenneyhtey-

det), löytyvät yleensä ”elinkei- noelämä” -otsikon alta.

Tämä vastakkainasettelu on usein seurausta siitä, että mo- nissa kaupunkihistorioissa kaupungin hallinto ja elinkei- noelämä käsitellään erillisinä, toisistaan irrallisina kokonai- suuksina. Jako helpottaa laajan materiaalin jäsentämistä, mutta tuo mukanaan ongelmia. Nä- kökulma vähättelee selvästi sitä roolia, joka kaupungeilla oli elinkeinoelämän edellytys- ten luojana (tai murentajana) jo 1800-luvulla. Kaupungin koneisto seurasi, että sopimuksia noudatettiin, velat maksettiin ja yhteiskuntarauha säilyi; se torjui tulipaloja, kehitti infra- struktuuria, kaavoitti tontteja ja ajoi kaupungin etuja laajem- milla foorumeilla, Helsingissä ja Pietarissa. Nämä asiat tulevat *Linnoitus ja kaupunki* -kirjassa esiin mutta usein sivulauseissa siellä täällä. Niiden merkitystä elinkeinoelämän tai yleisem- min kaupunkielämän kehityk- selle ei tarkkaan pohdita. Toi- seksi, kun kaupungin hallinto ja elinkeinoelämä nähdään erillään, ei muisteta systemaat- tisesti analysoida sitä, miten monin eri tavoin yksityinen ja julkinen ovat olleet kiinni toi- sissaan. Paikkakuntaa kohdan- neiden haasteiden määrittely ja näihin haasteisiin vastaaminen tai vastaamatta jättäminen ovat usein olleet kaupungin, yritys- ten, yhdistysten ja yksittäisten vaikutusvaltaisten kaupunki- laisten yhteispelin tulosta. Tal- ka ja Puntanen tuovat esiin, että samat ihmiset saattoivat olla aktiivisia niin talouselä- mässä kuin kunnallishallinnos- sa, mutta muuten näiden kah- den sfäärin monisyisiä suhteita pohditaan melko vähän.

Yksityiset ja julkiset toimijat kaupungissa ja näiden toimi- joiden yhteistyön ja työnjaon muuttuminen ovat uudemman kaupunkitutkimuksen keskei- siä tutkimusalueita. Toinen kaupunkitutkimuksesta nouse- va tema, jota Lappeenrannan- kin kohdalla olisi voinut käsi- tellä systemaattisemmin, on suhtautuminen sosiaaliseen ja kulttuuriseen moninaisuuteen. Kaupunkielämään kuuluu mo- ninaisuus ja sitä on usein tie- toisesti edistetty, mutta siihen liittyy myös ongelmia. Tämän vuoksi moninaisuutta on kau- pungeissa aina myös pyritty hillitsemään ja pitämään kuris- sa. Lappeenranta tarjoaa esi- merkin kaupungista, joka eli paljon vilkkaammassa kulttuu- rien risteysasemassa kuin suo- malaiset pikkukaupungit kes- kimäärin. Lappeenrannassa puhuttiin lukuisia kieliä, tun- nustettiin eri uskontoja ja edustettiin eri kansalaisuuksia. *Linnoitus ja kaupunki* -kirjassa on mielenkiintoisia kappaleita muun muassa venäläisen ja muun väestön rinnakkaiselos- ta, sotilaiden ja siviiliväestön rinnakkaiselosta, kaupunkilaisten ja esikaupunkilaisten rin- nakkaiselosta ja siitä, miten kaupunki pyrki sääntelemään näitä suhteita. Näiden lankojen kokoaminen yhteen ja moni- naisuus-aspektin syvällisempi pohtiminen olisi tuonut mie- lenkiintoista lisävaloa keskus- teluun Itä-Suomen kaupun- geista ja niiden erityispiirteistä suhteessa muihin suuriruhti- naskunnan kaupunkeihin.

Anu Talkan ja Pia Puntasen kirja kokoaa yhteen paljon uutta ja vanhaa tutkimustietoa autonomian ajan Lappeenran- nasta ja Itä-Suomesta. Kirjoit-

tajat ovat selvästi saavuttaneet asettamansa tavoitteet: he ovat kirjoittaneet hyvän ”kertomuksen paikkakunnan vaiheista” ja osallistuneet yleisempään keskusteluun ”Itä-Suomen erityispiirteistä”, ennen kaikkea taloudellisen ja sosiaalisen kehityksen osalta. Kirjalla on annet-

tavaa myös kaupunkihistorias-ta käydylle tieteelliselle keskustelulle. Anti tälle keskustelulle olisi kuitenkin ollut vielä suurempi, jos teemat olisi valittu hieman rohkeammin ja kysymykset asetettu terävämmin. Ainekset hyvään kaupunkihistorialliseen analyysiin ovat kir-

jassa olemassa, mutta ne peittyvät osittain – kuten monissa tilaustyönä tehdyissä kaupunkihistorioissa – yksityiskohtien runsauteen ja työn jäsennyksen kaavamaisuuteen.

Marjaana Niemi